

Odsevi preteklosti (1), Iz zgodovine Celja 1780-1848, Muzej novejšje zgodovine v Celju, 1996

O zgodovini Celja je napisanih že kar nekaj knjig in razprav. Tem publikacijam je Muzej Novejšje zgodovine v Celju leta 1996 dodal še eno, in sicer zbornik s skupnim naslovom "Odlsevi preteklosti". Do leta 2000 naj bi izšlo 5 zbornikov, v katerih bodo osvetlili celjsko zgodovino z različnimi zornih kotov (upravni razvoj, urhanizacija, gospodarski razvoj, socialna zgodovina, kulturno življenje, spremembe v načinu življenja itl.) na podlagi najnovejših dognanj o celjski preteklosti.

Prvi zbornik, ki je pred nami, zajema obdobje od leta 1780 do 1848, predstavlja pa neke vrste uvod v obdobje zgodovine Celja od začetkov industrializacije do današnjih dni. Zajema prispevke osmih avtorjev.

Po uvodu sledi prvi članek avtorja Aleksandra Žižka: *Upravni razvoj Celja v letih 1748-1850*. V njem izveemo, da je pospešeno uvajanje absolutistične državne uprave v 18. stoletju naletelo na precejšen odpor starih oblastnih in v primeru Celja tudi mestnih samoupravnih organov, ki so si na vse načine prizadevali ohraniti zgodovinske pozicije mesta. Pisarniški opisani primeri nesuglasij med kresijo in mestnim svetom ter seznanitev s pristojnostmi in delovanjem enega in drugega oblastva nam razkrivajo proces preoblikovanja prej suverena mesta v upravno enoto modernizirane države. V prilogah pa so pomembno navedeni: okrožni glavarji in mestni sodniki med 1750-1850, mestni funkcionarji (1801-1850) in odborniki (1804-1850), občinsko zastopstvo leta 1850, mestni sindiki (1720-1815) in uradniki kresije med letoma 1777-1848.

Razprava *Branka Gorapevska: Prastorska širitev celjskega mesta od konca 18. stoletja do sredy 19. stoletja* v uvodu pojasnjuje histvo mest ob koncu 18. stoletja. Avtor ugotavlja, da so mesta bila pomembna družbena in gospodarska središča ter da so vsebolj postajala dominantna poteza v pokrajini. Celje se do srede 19. stoletja prastorsko, s posameznimi izjemami, sploh ni širilo. Razprodaja obzidja in gradnja tatarske ceste v zadnji četrtini 18. stoletja sta imeli zgolj simboličen pomen, saj mesto v tem času ni moglo ponuditi nič takega, kar bi omogočalo hitro rast prebivalstva in s tem tudi mesta.

Kako je bilo z meščanstvom do 40. let 19. stoletja, izveemo iz prispevka *Meščanski svet 1780-1848* avtorja *Janeza Cvirna*. Čeprav se življenjski svet celjskega, moralni ekonomiji cebovskega sveta podrejenega tradicionalnega meščanstva, vse do štiridesetih let ni histvena spreminjal, so se od srede 19. stoletja tudi v mestu ob Savinji morali soočiti z nosilci nove (civilne) družbe. Ta je bila stari diametralno nasprotna. Prvi znani deli novega ideala meščanske družbe so bili pri celjski kresiji zaposleni državni uradniki, v glavnem izobraženci, ki so si že zelo zgodaj prizadevali za reformo tradicionalne puzmfevilalne stanovske družbe. Ob njih pa so bili zagovorniki novega ideala meščanske družbe tudi profesorji na leta 1808 ustanovljeni celjski gimnaziji ter pripadniki nekaterih

drugih (sicer redkih) intelektualnih poklicev (odvetniki).

Gratično zgodovino mesta Celja obravnava *Andrej Studen* v razpravi *K zgodovini celjskega bivanjskega vsakdanjika v predmarčni dobi*. Ugotavlja, da je usolno prelomnico v gradbenem razvoju mesta pomenil velik požar leta 1798, ki je skoraj popolnoma upepelil mestn. Obnova mesta je končala srednjeveško in haročno fazo mestnega obzidja. Hiše so postajale zidane in višje, v starem mestnem jedru pa so začele nastajati nove ulice. V nadaljevanju pa je avtor vzel pod drobnogled hiše in stanovanja ter higienske in zdravstvene razmere v predmarčni dobi. Mestne ulice so bile umazane in nemarne, v mestu sta vladala nesnaga in smrad. Mestno kanalizacijo so obnovili 1821., naslonila pa se je na stare rimske kanale.

Bojan Cvelfar se je v svoji razpravi *Posestne razmere celjskih meščanov v luči francijskejskega katastra leta 1825/26* ukvarjal s posestnimi razmerami celjskih meščanov. Katastrska občina Celje je obsegala leta 1825 poleg mesta še Graško, Vodno, Ljubljansko predmestje, Otok ter Dolgo polje. Po navedbah avtorja lesenih stavb v mesta s 163 hišami skorajda ni bilo več. Večina hiš znotraj nekdanjega mestnega obzidja je imela na dvorišni strani zelenjavni vrt, v bližnji okolici pa so imeli meščani predvsem njive in travnike. V sosednjih katastrskih občinah Zagrad in Lisce so imeli gozdove, pašnike, vinograde, travnike in njive pa na Golovcu, ki je spalal pod katastrsko občino Spodnja Hudinja.

Če nas zanima, katera imena krščencev so bila najpogostejša konec 18. stoletja v Celju, potem najdemo odgovor v prispevku *Andreja Pančurja: Celjani v krstnih knjigah od leta 1773 do 1857*. Članek namreč temelji na krstnih knjigah fare sv. Daniela, ki je obsegala mestn Celje, njegova predmestja in bližnjo okolico. Z njihovo pomočjo je tako predstavljeno naraščanje in upadanje števila prebivalcev, fenomen nezakonskih otrok, razlike med dnevom rojstva in dnevom krsta, spočetja in rojstva po posameznih mesecih, razmerje rojstev med spoloma, pogostosti imen in poklici staršev ter otrov.

Gospodarske razmere v prvi polovici 19. stoletja nam predstavi *Žarko Lazarevič* v članku *Gospodarska podoba Celja v 1. polovici 19. stoletja*. Avtor v tej razpravi obravnava tako agrarni kot neagrarni sektor celjskega gospodarstva - proizvodni in storitveni (trgovina, obrt). Gre torej za prikaz klasične, tradicionalne in gospodarske strukture v mestu in okolici. V nadaljevanju pa je izpostavil še inovacijske procese, to je začetno industrializacijo in prihod železnice do Celja in s tem povezani napredek v preinogavništvu.

Kako sta bila organizirana šolstvo in zdravstvo v obdobju 1780-1848, nam je v zborniku predstavila *Ivanka Zajc-Cizelj* v dveh prispevkih, in sicer *Šolstvo v Celju v letih 1780-1848* in *Zdravstvo v Celju v letih 1780-1848*. Na področju šolstva so v Celju delovale osmivne in strokovne šole ter gimnazija. Razvoj celjskega zdravstva pa je povezan z nastankom bolnišnice ter z uveljavljanjem zdravstvenih delavcev in lekarnarjev.

Predhodnik celjskega civilnega bolnišničnega zdravljenja je bil celjski špital, ki je leta 1836 dobil status okrožne bolnišnične ustanove.

Če si na koncu malo podrobneje ogledamo uporabljene vire in literaturo, vidimo, da sta bila pri večini razprav največkrat citirana dva pisca celjske zgodovine, in sicer Andreas Gubo: *Geschichte der Stadt Cilli*, ki je bila izdana leta 1909, in Ignac Orožen: *Celjska kronika*, ki pa je izšla že leta 1854.

Zbornik je predstavljen. Ker pa publikacija ni sama sebi namen, čaka na bralce, da bodo v njej odkrili kaj novega in zanimivega. Seveda pa bo v veliko pomoč tudi raziskovalcem, ki se bodo še vnaprej ukvarjali z zgodovino Celja.

Hedvika Zdravc

"Dve domovini - Two homelands", Razprave o izseljenstvu. Zvezek št. 7. Inštitut za slovensko izseljenstvo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, Ljubljana 1996, 311 strani

Tudi v preteklem letu je Inštitutu za slovensko izseljenstvo uspelo izdati sedaj že sedmi zvezek svoje znanstvene revije. Revija je več ali manj že izoblikovala krog stalnih in občasnih sodelavcev, ki v njej objavljajo rezultate raziskav raznih strok o problematiki izseljenstva v različnih obdobjih in v različnih okoljih. Tudi dvojezična zasnova objavljanja raziskovalnih rezultatov znatno pripomore k njeni mednarodni afirmaciji.

Snopič je razdeljen na standardne rubrike: Razprave in članki, Poročila in razmišljanja in Knjižne ocene.

Prvi sklop RAZPRAVE IN ČLANKI prinaša štirinajst splošnozgodovinskih, socialno-anthropoloških, literarnozgodovinskih in demografskih raziskav: Univerzitetni profesor dr. Janez STANONIK se v svojem prvem prispevku oddolži Frederiku Ireneju Baragi, slovenskemu misionarju med ameriškimi Indijanci, rojenemu na Dolenjskem, ob dvestoletnici njegovega rojstva (1797-1868). Poleg življenjske poti predstavi tudi njegovo bogato književno ustvarjalnost in zaključuje z bibliografijo Baragovih del. V svojem drugem prispevku *Slavenci v Združenih državah Amerike: obdobje 1848-1891* pa predstavi poglavje za knjigo o književni ustvarjalnosti slovenskih izseljencev v ZDA, to je obdobje med dunajsko marčno revolucijo in izidom prvega slovenskega lista *Amerikanski Slovenci*, ki je začel izhajati v Chicagu. Knjigo pripravlja za tisk ISI ZRC SAZU. Dr. Marjan DRNOVŠEK, ISI ZRC SAZU, strokovnjak za slovensko izseljenstvo v zahodnoevropskih državah, se je osredotočil na pregled slovenskih izseljenskih društev v teh državah med obema vojnoma, ki pa ga bo treba še dopolniti z viri in podatki iz priseljenskih držav. Prvič je objavljen tak zhran pregled in bo labko zelo ko-

ristna orientacija vsakemu raziskovalcu društvenega življenja naših izseljencev v priseljenskih državah zahodne Evrope. Aleksij KALC z Odseka z zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu se je poglabil v statistične vire ngotavljanja izseljenskih procesov in problem njihovega vrednotenja. V svojem prispevku *Ladijske patniške evidence kot vir za zgodovino izseljevanja s posebnim ozirom na izseljenske sezname tržaškega pristanišča*, tudi v nadaljevanju podrobno opiše ta vir evidence. Zvone ŽIGON z ISI ZRC SAZU v svoji raziskavi *Funkcionalni bilingvizem in Slovenci v Argentini in Ungrarji* najprej izpostavi zgodovinski vidik, nato pa razpravlja o jeziku oz. etnični identiteti različnih generacij slovenskih priseljencev v ta del ameriške podceline, ki so se razlikovale tudi po svetovno-nazorskem prepričanju, v odnosu do monojezičnega okolja in problemov asimilacije. Problematiko Latinske Amerike ohranjava tudi dr. Martin JEVNIKAR, profesor iz Trsta, v razpravi *Slovenski danovi v Južni Ameriki*. V njej prikaže problematiko slovenskih priseljencev povojne generacije, njihovo druženje in vključevanje v novo okolje na tem geografskem območju. Opiše tudi najprezentativnejša zbirališča naših rojakov. Mihael KUZMIČ iz Ljubljane obravnava zgodovino in poslastva *Slavenske evangeličansko-luteranske cerkve sv. Ivana v Betlehemu, Pennsylvania, ZDA*, Mihael GLAVAN, vodja Rokopisnega oddelka NUK v Ljubljani, pa predstavi *Daslej neznanu pismu Lanisa Adamiča iz zadnjega leta njegovega življenja*, nainjenega pok. Josipu Vidmarju leta 1951. Oba dopisa, ki izhajata iz Vidmarjeve osebne zapuščine, sta v prispevku v celoti objavljena in analizirana. Dr. Janja ŽITNIK, glavna urednica predstavljene znanstvene revije, je prispevala študijo *Vojeslav Male: Oh stadeseti ahlehnici rajstva*. Predstavlja zgoščen pregled življenja in dela tega literarnega ustvarjalca, ki je bolj znan kot znanstvenik, umetniški zgodovinar slovenskega rodu in je deloval večinoma na Poljskem. Avtorica prikaže predvsem njegovo pesniško in pisateljsko delo. Sledi prispevek univerzitetne profesorice na FF v Ljubljani dr. Helge GLUŠIČ *Poezija Karla Mauserja*. Avtorica predstavi edino pesniško zbirko v letu 1977 umrlega pesnika "Zemlja sem in večnost", ki je izšla pri Slovenski kulturni akciji v Argentini v letu 1978 in jo je uredil Tine Debeljak. Ta v uvodu tudi prikaže Mauserjevo življenjsko pot. Slavensko povojno emigracijo obravnava tudi razpava Avgusta HORVATA iz Argentine: *Demographic Movements in Slavene Emigration to Argentina: The Search for Living Space* (Demografska gibanja med slovensko emigracijo v Argentini: iskanje življenjskega prostora). V njej prikaže pot neposrednih povojnih odseljencev, ki so odšli predvsem z Dolenjske, Notranjske in Gorenjske preko Avstrije v to državo, kjer so si ustvarili svoje novo domovanje. Opozarja na problem asimilacije in sedanje demografske ugroženosti Slovencev ter na njihovo negotovo prihodnost. Avgušina BUDJA iz Landskrone na Švedskem podaja v prispevku *Slavens in Sweden* (Slovenci na Švedskem) najprej pregled priseljavanja Slovencev na Švedsko nasploh in njihovo vključevanje v novo okolje. V nadaljevanju pa se